

Peter Daerden

De laatste Buendía

In de voetsporen van
Gabriel García Márquez

T
Z
A
R
A

Inhoud

Een reis over de Magdalena ...	II
Voetballers, beatniks en Che Guevara ...	22
Koning zkt. Balboa ...	34
De paleizenbouwer van Medellín ...	45
Een literair pretpark ...	57
The Great Gatsby in de tropen ...	61
Een hoek van het aardisch paradijs ...	76
¡Esta es mi tierra! ...	83
De Brusselse ziekte ...	92
De generaal krijgt nooit post ...	100
Europa bárbara ...	108
De ondergang van Macondo ...	116
Een Rus met eekhoornhartjes ...	123
Een doodgewone Amsterdamse jongen ...	133
De laatste Buendía ...	144
Bronnen en literatuur ...	149
Bijlage 1. Stamboom ...	153
Bijlage 2. Chronologie ...	155

Een reis over de Magdalena

Strak in het pak, opgeblonken schoenen, het haar netjes in een scheiding. Wanneer het middaguur nadert, overspoelen ze de straten, bevolken ze de restaurants van het levendige centrum. Bogotá lijkt op die momenten een stad van en voor kantoorklerken. Het vestimentaire beeld in de stad is opvallend grijs, en het weer zal weinig meewerken om dit ook maar enigszins te nuanceren. De Bogotaanse hemel is een plagerig deken dat, net wanneer de wandelaar zich hoopvol in prille zonschijn gaat vermeien, een luie motregen laat neerdalen. Een weerkundig perpetuum mobile dat de stad bij velen ongeliefd maakt.

Laat je niet onmiddellijk ontmoedigen door de weergoden. Dit is geen plaats om vast te klampen aan eerste indrukken. In die dagelijkse *paso doble* van regen en zonschijn, van opklaren en verduisteren, krijgen de gevels, straten, koepels hier van uur tot uur een ander gezicht. Je kan tientallen keren door het historische centrum dwalen en steeds een ander en nieuwgeboren Bogotá ontdekken.

Dat centrum, La Candelaria, ligt zowat voor driekwart heuvelopwaarts. Stevig hellende steegjes maken de pas gearriveerde bezoeker amechtig. Tussen de koloniale gebouwen bevindt zich een wirwar van universiteiten, boekhandels, scholen, restaurantjes en sympathieke hostels. Enige structuur lijkt er niet te zijn, en net dat maakt de slenterpartij zo heerlijk aantrekkelijk. In het lagergelegen gedeelte vind je 'thematische' winkelstraten. In de ene straat zijn alle winkels gespecialiseerd in juwelen, in een andere richt men zich exclusief op heiligenbeelden, weer iets verder zie je alleen *sombrero's* in de vitrines en er is zowaar een straat die zich uitsluitend toelegt op militaire kledij.

Ankerpunt van dit alles, overwoekerd door hordes duiven, is de majesteitelijke Plaza Bolívar, de postkaart van Bogotá met zijn imposante kathedraal. Aan een kant van het plein ligt, aangekleed met een driedubbele rij Ionische zuilen, het Colombiaanse parlement. Aan de overzijde is er, esthetisch niet bepaald een voltreffer, een inspiratieloze aaneenrijging van kubussen die het justitiepaleis vormt.

Voorbij het justitiepaleis, op de verkeersvrij gemaakte Carrera Séptima, loop je op Bogotá's eigen – zeer bescheiden – versie van de Ramblas. Vooral op zondagen is het een genoeg hier doelloos rond te zwerven. Er hangt dan de sfeer van een Vlaamse braderie. Op verschillende plaatsen wordt gedanst en gezongen. Rondom de muzikanten en straatartiesten vormen zich spontane, concentrische samenscholingen. Wielertoeristen banen zich stapvoets een weg door de volle menigte. Kinderen vergapen zich aan met goudstof bedekte menselijke standbeelden. Aan sommige tafels wordt, niet gehinderd door de drukte op straat, fanatiek schaak gespeeld. Als er iets als de ziel of een synthese van Bogotá zou bestaan, moet die zich misschien op deze levendige smalle strook bevinden. Er zijn niet zo heel veel plaatsen waar je zowel de man in fijn gesneden pak als de bedelaar met afgetrapte schoenen kan aantreffen, ingeduffelde koters naast ernstig kijkende grijsaards, dat alles in een raciaal prisma van blank via *mestizo* en *indígena* tot donker Afrikaans.

In oktober 1947 logeerde een wereldberoemde Britse schrijver aan deze zelfde Séptima. De drieënveertigjarige Christopher Isherwood was bij de eerste kennismaking niet echt enthousiast geweest. Bij aankomst vond hij de avenue verrassend bloedeloos, hij zag er weinig Zuid-Amerika, stoorde zich aan het neonlicht, de theaters met Hollywoodfilms, de bars van hetzelfde type dat hij in New York kende. Ook elders in Bogotá viel de Colombiaanse imitatie drang hem onmiddellijk op. De huizen in namaak-Tudorstijl, in het residentiële deel van de stad, vond hij van pure wansmaak getuigen.

Isherwood maakte met zijn levensgezel, de fotograaf William Caskey, een uitgebreide literaire tournee door Zuid-Amerika. De schrijver was beroemd geworden door zijn Berlijnse romans en had zich na vele Europese omzwervingen in Californië gevestigd. Eigenlijk, bekende hij nu, ging al dat reizen hem niet meer zo goed af. 'Je hele jeugd droom je van een magische, onmogelijk verre dag wanneer je de evenaar zal oversteken, wanneer je ogen Quito zullen aanschouwen. En dan, in het langzame prozaïsche proces van het leven, breekt die dag ondramatisch aan – en treft je slaperig, hongerig, en suf. De evenaar is een vallei als de andere;

je bent niet zeker welke en het laat je koud. Quito is het zoveelste treinstation, met gedoe over bagage en taxi's en fooien.'

Bogotá leek hem niet op andere gedachten te brengen. 'We hebben heimwee en zijn verveeld', klaagde hij als een verwende snuiter, schrijvend in zijn dagboek op zijn kamer in het Astorhotel. 'En de stad zelf is eerder somber; de huizen zijn zelden helder geverfd en de inwoners kleden zich in rustige donkere kleuren.'

De volgende dag gebeurde er iets vreemds. Isherwood was opgestaan om een ochtendwandeling te maken en begon opeens heel andere dingen te zien. Hij ontdekte dat de stad, voorbij het Angelsaksische beschavingsvernis dat hem bij aankomst zo gestoord had, de reiziger wel degelijk kon fascineren. De saaiheid van Bogotá was vooral voorstedelijk. Maar het centrum van de stad was vol karakter en contrasten. 'In de wandelende menigte vermengen zakenkostuums zich met dekenachtige capes. Net om de hoek bij de Amerikaanse drogisterijen zie je indiaanse vrouwen achter hun waren op het voetpad zitten.' Inderdaad leek New York hier soms dichtbij, concludeerde Isherwood, maar wie verder keek ontdekte nog een heel andere, veel oudere en exotischer wereld.

Die samenkomst van verschillende werelden had Isherwood ook daarvoor al in Colombia opgemerkt. Vanuit het Caribische Cartagena was hij het land op een antieke raderboot binnengevaren. Om de hoofdstad Bogotá over water te bereiken moest je een heroïsche reis maken. Tot het tijdperk van de commerciële luchtvaart reisde men vrijwel even traag van de Colombiaanse kust naar Bogotá als vanuit Europa naar een zeehaven in Colombia. Afhankelijk van het waterpeil kon de bootreis over de rivier de Magdalena tot twee weken of zelfs langer duren. Daarna volgde nog een rit in een boemeltreintje, dat tussen rotshellingen moest laveren en de passagier, kortademig geworden door het abrupte verschil in hoogte, in zijn grijze eindbestemming liet uitstappen.

Het dagenlange verblijf op de David Arango was een van de hoogtepunten van Isherwoods reis. De boot met zijn grote schep-rad en hoge schoorstenen, met vanbinnen 'de lucht van obscure oude hotels', sprak zijn romantische ziel aan en deed hem aan de romans van Mark Twain denken.

De Magdalena was breed maar ondiep, het oppervlak zat vol kleine draaikolken. Waterplanten en wrakhout dreven voorbij, soms ook een dierenkadaver waarop buizerds zaten te pikken. Isherwood zag de vegetatie alsmaar wilder worden en laafde zich aan dit doordringende parfum van geheimzinnigheid – ‘allemaal zo groen, zo dicht, zo druk, zo beklemmend levend, zo leeg en toch zo duidelijk bewoond’.

Soms moest de boot zo dicht bij de oever varen dat de boomtakken tegen de zijkant schuurden en de passagiers als in een toneelvoorstelling naar het oerwoud konden kijken. Indiaanse gezinnen – man, vrouw, kind – stonden voor de deur van hun hutten en zwaaiden op hun beurt naar de stoomboot. Het waren taferelen van Douanier Rousseau, hier tot leven gewekt.

Om zes uur trad volledige duisternis in. Muggen krioelden door het zoeklicht van het schip, motten klampten zich als kleverige massa aan de lampen vast. Aan de horizon flitste een bliksemschicht. Zonder begeleidende donderslag braken de hemelsluizen open. Het was pas na zo’n stortbui dat je de rivier echt rook, merkte Isherwood op. Die geur, ‘zoet, muf en verrot’, zette zich vast op je huid, kroop in je haar, vervolgens ook op je kleding, tot in de matrassen en zelfs in het eten. De hele boot raakte ervan doordrongen.

Het menu aan boord van de David Arango bestond uit rijst, vlees, eieren, plakjes banaan, papaja en een niet te identificeren groente ‘die eruitziet als en smaakt naar zacht wit hout’. Als nagerecht volgde een assortiment van fruitpasta’s en conserven. De koffie werd zwart en extreem bitter opgediend. Je kon ook bier en sterkedrank in de bar kopen. De reizigers werden opgevrolijkt door een bandje dat twee kleine trommels, een banjo en sambaballen bespeelde. Een jongen sloeg met bierflesjes de maat.

Isherwood en zijn vriend verveelden zich geen seconde. Ze zetten geld in op rennen die op een geïmproviseerd circuit van houten paarden georganiseerd werden. Een matroos in de bar gaf verrukkelijke imitaties, ‘allerlei dieren, een Amerikaans radio-programma (in nep-Engels), een trein, een vliegtuig dat bommen laat vallen, een viool, een banjo die gestemd wordt, enz. enz.’ Op een avond brak er een vechtpartij uit waarbij de flessen door de lucht vlogen. Er werd ook vaak gestopt om nieuwe passagiers te

laten instappen. Een priester kwam aan boord om de vespers op te zeggen. In Puerto Wilches zagen ze vrouwelijke zigeuners met oorbellen en armbanden, sigaretten rokend ‘met de verfijnde uitstraling van vrouwelijke romanschrijvers in de jaren twintig’. Een andere halte, Puerto Berrío, bleek een soort *red-light district* te zijn. Voor de hotelletjes en danszalen zagen ze heel jonge meisjes zitten, ‘hun benen wijd uit elkaar en hun rokken bijna tot hun middel omhoog om hun dijen te tonen’.

Het zal wel nooit uitgemaakt kunnen worden of aan boord van hun schip zich ook de jonge Gabriel García Márquez bevond. Als middelbare scholier en student zou García Márquez vaak hetzelfde traject – in beide richtingen – over de Magdalena afleggen. Ook hij hield prachtige herinneringen over aan zijn reizen op de David Arango. De kapiteins, autoritair en goedhartig, leken hem zo uit een roman van Joseph Conrad gestapt. De reizen waren traag en verrassend, en zijn ervaringen vulden die van Isherwood aan. ‘Wij passagiers zaten de hele dag op het dek en keken naar de vergeten dorpen, de kaaimannen die met opengesperde bek lagen te wachten op argeloze vlinders, de troepen reigers die geschrokken van het kielzog van het schip opvlogen, de zwermen eenden uit de binnenmeren, de zeekoeien die op de zandvlakten zongen en intussen hun jongen zoogden. Gedurende de hele reis werd je vroeg in de ochtend wakker, verdoofd door het kabaal van de apen en de papegaaien. Vaak werd je siësta onderbroken door de misselijkmakende stankwolk van een verdronken koe die roerloos in de smalle stroom water dreef, met boven op haar buik een eenzame kalkoengier.’

Op zijn bootreizen leerde García Márquez meer van het leven dan op de school of de universiteit waarheen hij koers zette. Vooral zijn eerste reis op vijftienjarige leeftijd – in 1942 moet dat geweest zijn – was voor hem een openbaring geweest. ‘Vandaag de dag’, vertelde hij in zijn memoires, ‘durf ik te zeggen dat de enige reden waarom ik weer kind zou willen zijn, is om opnieuw van die reis te kunnen genieten.’

De taferelen langs de rivier boden inspiratie voor een heel schrijversleven. García Márquez maakte mee hoe een geneeskundestudent onuitgenodigd een bruiloft was binnengevallen, met

de mooiste vrouw van het feest had gedanst en met één schot door de echtgenoot werd gedood. Een van de opvarenden trouwde in Puerto Berrío met het eerste het beste meisje dat hem beviel. Een vriend van García Márquez won een koe op een trommelconcours en kon het dier vervolgens voor een fortuin verkopen. García Márquez zelf raakte verwickeld in een incident in een kroeg. Hij werd door de politie naar buiten geknuppeld en prompt gearresteerd voor verkrachting.

Zo avontuurlijk waren de ervaringen van Isherwood niet, die op het derde dek reisde, waar meer comfort was en de passagiers van betere komaf waren. Hij had een beschaafde conversatie met een oudere Colombiaan die zei voor het ministerie van Onderwijs in Bogotá te werken. De man sprak hem aan over zijn liefde voor Engelse poëzie. Uit het niets, en nauwelijks verstaanbaar wegens het lawaai van de stoomketel, begon hij flarden Shakespeare en Longfellow te reciteren. Omdat geen van beiden elkaar goed kon verstaan, begonnen ze simultaan verschillende gedichten op te zeggen: ‘...to a summer’s...’ ‘...make our lives...’ ‘...temperate...’ ‘...departing...’ ‘...winds...’ ‘...footprints in...’ ‘...too hot...’ Literaire polyfonie op misschien wel de laatste plek waar je die zou verwachten.

Ook García Márquez kwam in aanraking met literatuur op de David Arango. Hij was geïntrigeerd door een jonge, kalende en nogal afstandelijke passagier, die elke dag stapels nieuwe boeken op een tafeltje plaatste en vanaf de ochtend aan één stuk door las, tot hij door de feesten ’s avonds werd afgeleid. ‘Elke dag verscheen hij in de eetzaal met een ander gebloemd strandhemd aan, hij ontbeet, lunchte en dineerde en bleef in zijn eentje aan het verste tafeltje in de hoek zitten lezen.’ García Márquez kon de verleiding niet weerstaan om in de boeken te snuffelen. Hij brandde van verlangen iets te leen te vragen, maar had niet de moed hem aan te spreken. Een halve eeuw later kon hij zich nog haarscherp enkele titels herinneren uit de collectie van de mysterieuze lezer.

Dat schrijvers ertoe deden in dit land, werd Isherwood niet alleen onderweg, maar vooral in de hoofdstad duidelijk. Hij stond versteld van het literaire aanbod. Hij voelde zich als een kind in een snoepwinkel. ‘Nergens heb ik ooit zoveel boekenwinkels gezien. Naast vele Latijns-Amerikaanse auteurs van wie ik nooit

gehoord heb, hebben ze ontelbare vertalingen in voorraad – eender wat van Plato tot Louis Bromfield. Bogotá is beroemd om zijn cultuur. Er is een gezegde – opgeschreven, geloof ik, door John Gunther – dat hier zelfs de schoenpoetsers Proust citeren.’

Wat? Schoenpoetsers die Proust citeren?

De bron van deze merkwaardige legende was inderdaad John Gunther, een in zijn tijd zeer bekende reisauteur. Hij schreef boeken die waren gebaseerd op maandenlange verblijven in het buitenland. Daar praatte hij zowel met de man in de straat als met de hoogste regeringsleiders en al die ervaringen verwerkte hij op een persoonlijke manier tot literatuur. Deze wereldwijze kosmopoliet had uitgebreid door Europa, Rusland, Afrika en Latijns-Amerika gereisd.

In de straten van Bogotá, vertelde Gunther begin jaren veertig, had hij ‘meer boekenwinkels dan cafés of restaurants’ gezien. Politici leken geïnteresseerd in zowat alles behalve de politiek. Wanneer ze geen tijd hadden om over filosofie of kwantumtheorie te discussiëren, schreef Gunther, lazen de volksvertegenwoordigers elkaar gedichten voor. Op zijn eerste *dinner party* had hij gehoopt interessant nieuws over de recente ontwikkelingen in Colombia te vergaren. ‘Maar niemand wilde over iets anders praten dan Marcel Proust.’

Wat Gunther en Isherwood over het intellectuele leven hadden vastgesteld, was misschien lichtjes aangedikt, maar het waren geen *fata morgana*'s voor de ogen van benevelde reizigers. Bogotá werd niet zonder reden het Athene van Zuid-Amerika genoemd en men ging er prat op een grote leescultuur. Toen García Márquez in de jaren veertig in Zipaquirá (vlak bij Bogotá) op een internaat zat, werd daar door de leraars in de slaapzaal met religieuze ijver voorgelezen. Niet avonturen uit Jules Verne of Karl May, maar *De Towerberg* van Thomas Mann kregen de scholieren voor de kiezen. Een Nederlandse bezoeker in de jaren vijftig, Hans Ykema, viel die highbrow mentaliteit op literair vlak meteen op. De krantenstalletjes in Bogotá, merkte Ykema op, ‘prijken vaak meer met gedichten en novellen dan met de in andere landen zo welbekende detectives, thrillers, beeldromans en dergelijke’.

Een belangrijk element in die literaire droomwereld vormden de vele bohemiënachtige cafés in de stad. De jonge García Márquez

© 2024 Uitgeverij TZARA / Standaard Uitgeverij nv
Franklin Rooseveltplaats 12, B-2060 Antwerpen
en Peter Daerden

www.standaarduitgeverij.be
info@standaarduitgeverij.be

Vertegenwoordiging in Nederland
New Book Collective, Utrecht
www.newbookcollective.com

Ontwerp omslag en binnenwerk: Herman Houbrechts
Opmaak binnenwerk: www.intertext.be

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden
verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevens-
bestand of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze,
hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op
welke wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming
van de uitgever.

ISBN 978 90 223 4092 9
D/2024/0034/80
NUR 320